

IV. mednarodni kolokvij znanstvenega in poučnega filma, Ostrava, 10. — 13. septembra 1979.

Mednarodni kolokvij v Ostravi je bil pripravljen v okviru ICREC (Mednarodnega komiteja za znanstveni in poučni film), dejanski organizator pa je Češkoslovenska společnost pro vedecko kinematografijo pri Češkoslovenske akademiji ved (Češkoslovaško združenje za znanstveni film pri Češkoslovaški akademiji znanosti), ki ima sedež v Brnu. Tudi sicer je bila ta prireditelvska dejavnost vedno v Brnu, letos prvič v Ostravi, ampak ne čisto slučajno. Že v uvodnih referatih gostiteljev smo namreč zvedeli, da ostravska Vysoka škola banska zbira in hrani lepo število filmografskih enot znanstvenega filma. Filмотek v videoteki ima tudi Agronomsko fakulteta v Brnu. Očitno je bil eden glavnih namenov kolokvija seznanjanje s svetovno (beri srednjeevropsko) bero znanstvenega filma, saj v propozicijah organizatorji nesramežljivo apelirajo na udeležence, naj namesto kongresnega prispevka poklonijo organizatorjem kopijo filma.

Kakšna pa je notranja struktura prireditve?

Na kolokvij sprejmejo referate in filme ter magnetoskopske posnetke, ki jih najprej razdelijo v dve sekciji — raziskovalni in poučni film. Prijavljeni referati in filmi pa so nadalje razdeljeni na 5 temeljnih tematskih skupin: naravne vede, agrokulturne vede, rudarstvo in metalurgija, druge tehnične vede in družbene vede. Ta tematska širina zagotavlja organizatorju pestro izpolnitev štiridnevnega programa, ne pa vedno tudi zadovoljive kvalitete in bogastva posameznih specialnosti. To se je letos tudi v resnici zgodilo. V sekciji družbenih ved, kamor sodi tudi etnološki film, je bilo prikazanih 7 filmov, in sicer po dva iz Češkoslovaške, Poljske in Jugoslavije, ter eden iz Bolgarije. Druge znanstvene panoge so bile bolje zastopane — 35 filmov, 4 VCR programi in 1 prikaz z diapozitivi. Letošnji udeleženci so prišli iz 9 držav: poleg domačinov so sodelovali še Poljska, Madžarska, Sovjetska zveza, Vzhodna Nemčija, Zahodna Nemčija, Avstrija, Francija in Jugoslavija. Skupno so prijavili 25 referatov, ki so jih podali večinoma ob filmskih ali drugih projekcijah, razen uvodnih referatov, ki so govorili o modernih avdiovizuelnih metodah visokošolskega pouka na splošno. Sprva je za nas, predstavnike družbenih ved, kazalo, da raziskovalni in poučni filmi drugih strok ne bodo zanimivi. Pa smo morali spremeniti mnenje, kajti problemi medija so enaki za vse. Morebiti je razlika v tem, da sta pri poučnem filmu, ki prikazuje npr. nek kemijski eksperiment, edini problem pravilna postavitve kamere in optimalna osvetljava, medtem ko se film, ki prikazuje nek družbeni proces, takoj spoprime z odkrivanjem ustreznega slikovnega jezika, ker mehanska registracija na filmski trak ne zadošča. Skupne z drugimi strokami so tudi tehnične alternative avdiovizuelnih zapisov. Večinsko mnenje je, da VCR (video kasete) ne daje dovolj kvalitetne slike v vseh primerih. Zagovorniki VCR pa trdijo, da ta medij še ni dovolj raziskan in da večina uporabnikov napačno uporablja prenosno TV. Slikovito rečeno: VCR naj bolj informira kot "impresionira". Naj besedo dopolnjuje, ne pa jo prekriva, itd. Zastopniki tehničnih in bioloških ved na splošno žal niso reflektirali teh spoznanj v svojih izjavah, ampak so se posvetili zgolj vsebinskim razlagam, kar je navadno šibka točka vseh podobnih srečanj v vseh strokah. Iskanje skupnega jezika pa smo doživeli še dobesedno. Organizator je preskrbel le tolmača za nemščino, čeprav je v propozicijah tudi angleščina navedena kot uradni jezik kolokvija.

Ni treba posebej razlagati, da sem se kot predstavnik SED in Goriškega muzeja v Ostravi spremenil v predstavnik Jugoslavije. Tako je bila torej Jugoslavija na kolokvij predstavljena z referatom (Etnološki film v Sloveniji) in z dvema filmoma iz serije Kako živimo v proizvodnji in DDU Univerzum iz Ljubljane. To sta filma *Sirjenje na ovčji planini* (Naško Križnar) in *Lan* (Peter Zobec). Oba filma so slovenski etnologi videli na Skupščini SED v Goričanah, 15.6. t. l. in ju ni treba posebej pred-

stavljati. Morebiti le nekaj besed o tem, zakaj sem iz celotne serije, pri kateri smo sodelovali etnologi, izbral ravno ta dva. Pri prikazuje tehnološki postopek izdelave sira, posnet je v enem zamahu, v času realnega trajanja delovnega postopka. Poleg tehnološke informacije pa prikazuje še arhaičen živinorejski ambient, tipičen in impresiven. V seriji *Kako živimo* predstavlja *Sirjenje* skupaj s filmom *Krug* (ta je bil predvajan lani na bienalnem seminarju v Temišvaru, o tem glej poročilo v Glasniku 18, 1978) enega od dveh filmsko oblikovnih načinov. Drugi oblikovni način je prikaz enoletnega ciklusa neke dejavnosti. Tu je *Lan* radikalno, po mnenju nekaterih naših kolegov sicer neuspešno in zgrešeno, na vsak način pa provokativno, sprostil filmski izraz na škodo nazornosti in opisnosti. S predstavitvijo v mednarodnem okolju smo hoteli na nek način preveriti moč obeh konceptov serije. In moram reči, da smo v tem tudi uspeli. Reakcije niso bile enozložne, ampak jih je bilo treba večkrat razbirati med vrsticami. To bom skušal storiti tudi zdaj v kratkem razmišljanju. Referat, ki sem ga predhodno pripravil, se je izkazal za prepotentnega. Z njim bi se pridružil tistim referentom, ki niso razumeli smisla kolokvija. Vztrajati na predavanju ex katedra o neki konkretni situaciji, bi pomenilo ne iskati stičnih točk v skupni problematiki, v bistvu. Zato sem v zadnjem trenutku referat adaptiral in skrčil na dve točki. V prvi sem prikazal koncept ali model etnološkega filma, ki se nam v Sloveniji počasi oblikuje na podlagi dosedanjih skromnih izkušenj. Primerjal sem to našo vizijo z dotedanjimi ugotovitvami kolokvija in videl našo specifičnost v večjem poudarku na poznavanju in vlogi medija (filma). Pretirana zožitev vloge medija, ki se kaže zlasti pri tehničnih panogah, zgolj v pomožno orodje, lahko postane dvorezni meč. Film kot medij se obnaša kot "serva padrona", če ga ne obvladamo. Tako stališče so jasno potrdile projekcije v sekciji družbenih ved pa tudi v drugih sekcijah. Oba naša filma sta bila zaradi svoje uglajene filmske podobe deležna pozornosti, aplavza in hvale. Zlasti *Lan* se je zdel vsem prijetna novost. V poplavi suhoparnih, faktografskih filmov je bil pravo poetično zatočišče in mislim, da skupaj z nekaterimi avstrijskimi filmi v sekciji bioloških ved predstavlja novo dimenzijo znanstvenega in poučnega filma. Mislim, da razširjeni mediji pomagajo znanosti do nove vloge v naši civilizaciji. Že sama univerzalnost slikovne govorice je podlaga za neko širše razumevanje znanstvenih odkritij. To je neposredno soočanje z drugimi vedami in svetom, ne pa narcisoidno samoogledovanje znotraj strok. Za dojetje tehnološkega postopka izdelave sira in obdelave lanu v naših dveh filmih nista potrebna ne znanje tujega jezika in ne poznavanje etnologije. In vendar (ali prav zato) je moral pri realizaciji sodelovati etnolog-specialist, ki je dal filmu strokovno podlago in avtentičnost. Izrinjanje filma v vlogo pomožnega sredstva in hotenje po zapiranju v ekskluzivno, po meri znanosti oblikovano filmsko govorico, pomeni zapiranje znanosti v lastno klavzulo. In še v eno sodobno tendenco sta se vključila oba naša filma. Kulturna dediščina vsega človeštva danes nudi nešteto vzokov tako imenovane "soft technology", h kateri se bo človeštvo v bodočnosti vračalo iz ekoloških in energetskih potreb. Študij teh starih tehnologij bo nekoč možen tudi s pomočjo ohranjenih filmskih zapisov.

V drugem delu referata sem na kratko predstavil celo serijo *Kako živimo*, njene cilje in pomen. Vsak od predvajanih filmov je skupaj s spremnim besedilom svojevrsten pedagoški paket, ki uvaja pedagoga v tematiko.

V skupini družbenih ved ni bilo drugega referata, samo še filmske projekcije s krajšimi uvodi. Prvi češki film *Pust v moravski vasi* je z dobro "češko" kamero narejen dokument svojevrstnega pustovanja. Nič arhaičnega, vendar polno duhovitosti in sproščenega vedenja pred kamero. Besedilo je omejeno na bistveno, toliko, da opozori na ključne dogodke. To je tipičen

dokument, ki mu struktura šege narekuje dramaturgijo, film, ki je tudi narejen z očmi etnologa. Drugi češki film kaže nov način preparacije lesenih arheoloških predmetov. Oba češka filma sta iz Brna, v proizvodnji oddelka za etnografijo in folkloristiko Češkoslovaške akademije znanosti.

Ostali filmi v skupini družbenih ved niso bili toliko zanimivi za nas. Prvi poljski govori o harmoniji, prikazani skozi domiselno vizualizacijo zvokov, in drugi o obdobju revolucionarnega konstruktivizma na Poljskem. Bolgarski film pa predstavlja skrajno mejo uporabe filma v vzgojne namene, daleč od znanosti, daleč od avtentičnosti. V obliki tako imenovanega igranega dokumenta deli moralne nauke direktorjem, da bi bolje izkoristili svoj delovni čas.

Konec ostravskega srečanja je bil tak, kot je konec drugih mednarodnih prireditelj, kjer se zberejo neznani ljudje v tujem okolju. Veliko je ostalo nedorečenih misli in mnenj, veliko vprašanj, na katera bo treba odgovoriti. Dobil sem vtis, da se naših dosedanjih rezultatov ni treba sramovati. Nasprotno, oba naša filma sta bila po zasnovi in realizaciji nekako izven konkurence. To bi nas lahko prepričalo o potrebnosti institucionalizacije znanstvenega filma pri nas, kot je to v mnogih evropskih državah, kjer se nacionalni centri povezujejo v mednarodno zvezo znanstvenega in poučnega filma (ICREC). Edino tako povezovanje omogoča stalno preverjanje rezultatov lastnega dela, kajti ob našem modelu etnološkega filma obstajajo nešteti drugi, še neodkriti modeli.

Naško Križnar

10. POSVETOVANJE O LJUDSKIH BALADAH v EDINBURGHU OD 9.—11. avg. 1979

Škotska, klasična dežela ljudskih balad, je letos postala gostiteljica mednarodne študijske skupine za raziskovanje ljudske pripovedne pesmi prav po naključju, zato pač, ker je bil v avgustu sklican tja mednarodni kongres o ljudskem pripovedništvu in se je zdelo pametno sorodni prireditvi zbižati tudi po času in prostoru. Organizacijo posvetovanja je prevzel oddelek "Scottish Studies" na edinburški filozofski fakulteti in dal zanj na voljo svoje prostore v eni starinskih hišic na trgu, ki odaja novo univerzitetno knjižnico. Res jim je lahko rečeno "hišice", saj so majhne, enonadstropne, vse enake, s stopnicami čez jarek pred kletnimi okni, kot je to značilno za stanovanjske hiše v Edinburgu. Najbrž so bile tudi te sprva stanovanjske, saj je na eni tabla, da je tam prebival Walter Scott, ki ima na glavni ulici velikanski, daleč viden spomenik. Edinburg naredi na obiskovalca, ki pride prvič tja, nepozaben vtis. Mračne starinske hiše, veličastne temne palače v značilnem slogu, ozke stranske uličice, ki obdajajo široke ceste in trge sredi mesta, zgrajenega na izrazito gričevnatem svetu, srednjeveški grad na najvišji vzpetini, velika narodna zavednost združena z ljubeznijo do izročila, izrazit smisel za cvetje in izredna čistoča povsod — to so stvari, ki jih opaziš takoj po prihodu. Celo moderno študentsko naselje Pollock Halls, ob vzhodu skalnatih, rdečkastorjavih gričev na robu mesta, kjer so nas nastanili, učinkuje nekam škotsko.

Na posvetovanje se je zbralo nekaj čez 30 strokovnjakov iz vsega sveta, referatov pa je bilo le 15, torej ni primanjkovalo časa za razpravo. Referati so bili zelo različni, tako po snovi kot po kvaliteti. Osrednja tema je bilo vprašanje pevcev kot nosilcev izročila. Obravnavali so jo štirje referati. D. K. Wilgus (Los Angeles) je predstavil ameriškega "poklicnega minstrela" A. Jenkinsa, ki je skladal pripovedne pesmi z melodijami vred in z njimi javno nastopal. Skupaj s svojo družino je bil tudi med prvimi pevci duhovnih pesmi na radiu. Umrl je šele 1957. leta v starosti 72 let. — D. Engle (Freiburg i. Br.) je opisal življenje in pevsko kariero Katzi Ritzel, ki je po poklicu učiteljica, prosti čas pa posveča petju ljudskih pesmi. Že nekaj let pripada mladinskemu gibanju, ki je prek ameriških "folk songs" odkrilo lastno nemško ljudsko pesem, jo začelo uporabljati tudi kot prostorno, po potrebi vsebinsko prilagojeno. Deloma sestavljajo nova besedila in jih podlagajo starim melodijam. — S. Top (Leuven) je ob prikazu pevca J. Sadonesa (umrl je 1816) govoril o flamskih pouličnih baladah (broadside ballads). — Z. Kumer (Ljubljana) je ob zgledih iz slovenskega izročila pokazala, kako je repertoar ljudskih pevcev dostikrat odvisen od njihovih življenjskih okoliščin in usode.

Nekateri so s posebnih vidikov obravnavali posamezne balade. Npr. B. Bronzini (Bari) je ob baladi Donna Lombarda načel vprašanje, koliko more biti v neki baladi zgodovinske resničnosti in ali niso nekatere nastale neodvisno v raznih deželah, čeprav so snovno sorodne. — W. Nicolaisen (Aberdeen) je obravnaval zvezo neke balade Th. Fontaneja z ljudskim izročilom. — Prijetno novost je uvedla Ch. Cartwright (ZDA), ko je balado, ki jo je obravnavala, tudi zapela ob spremljavi nekakšnega psalterija.

Nekaj referentov je seglo bolj na široko. Tako je J. Purcell (ZDA) govorila o značilnostih portugalskih balad. — A. Asplund (Helsinki) je obravnavala sodobno pesemsko izročilo na Finskem. — H. Shields (Dublin) je poročal o vplivu škotskih balad na irsko ljudsko poezijo. — Poročilo o raziskovanju balad na Škotskem pa je bilo delo več avtorjev. — Precej ugovorov je izzval referat J. Ure (Edinburgh) o bizantinskih vplivih na romunske ljudske pesmi, ker je avtorica izvajala daljnosežne sklepe na podlagi jezikovne analize ne povsem zanesljivih zapisov.

Vprašanja pokrajinskih katalogov baladnih tipov se je dotaknil samo J. Porter (Los Angeles), čeprav je bilo na nekaterih prejšnjih posvetovanjih to vprašanje edina tema.

Na koncu sta bila še dva referata, ki v danem okviru pravzaprav nista imela kaj iskati. L. H. Ting (ZDA) je govorila o otroških pesmicah v stari Kitajski, O. Olajubu (Nigerija) pa o vsebini in obliki ljudskih pesmi Yorubov v Nigeriji. Iz angleških prevodov besedila smo mogli spoznati, da imajo zelo lepo vsebino, zvočni posnetki pa so prinesli tudi presenečenje: Yorubi poznajo menjajoči se ritem 3 + 2, ki ga imamo na Slovenskem povečini v Režiji in redkeje drugod.

Sklepno zasedanje je bilo posvečeno organizacijskim vprašanjem. Prihodnje posvetovanje bo l. 1980 v Grčiji, v mestu Janina na severu dežele in sicer zadnji teden v avgustu. V naslednjem letu bi se sestali v Belgiji, potem bi šli spet na vzhod, v Romunijo. Sklenjeno je bilo, naj bi se na zasedanju v Grčiji vrnili k reševanju vprašanj o katalogizaciji, druga tema pa naj bi bila vloga blaede v ljudskih šegah.

Zmaga Kumer